

REGERINGSKANSLIET

Utrikesdepartementet

Denna rapport är en översiktlig sammanställning över hur de mänskliga rättigheterna efterlevs, grundad på den svenska ambassadens bedömningar.

Rapporten kan inte ge en fullständig bild. Information bör sökas också från andra källor.

Mänskliga rättigheter i Marocko 2006

ALLMÄNT

1. Sammanfattning av läget för de mänskliga rättigheterna

Tydliga ansträngningar görs i Marocko för att förbättra situationen vad gäller respekten för de mänskliga rättigheterna (MR) och för att förstärka den demokratiska processen. Men bilden är komplex och vunna framgångar är fortfarande partiella och bräckliga. Marocko respekterar ännu inte fullt ut de internationella åtaganden man gjort på MR-området. Korruption präglar hela samhället. Det finns brister vad gäller rättsväsendets oberoende från politiskt inflytande. De marockanska medborgarna kan inte själva välja sin högsta politiska ledning. Yttrandefriheten har vidgats avsevärt under senare år, men det finns fortfarande påtagliga gränser för vad man utåt kan hävda som sina politiska åsikter utan rättsliga påföljder. Strafffrihet förekommer liksom brutalitet från företrädare för ordningsmakten. Lagstiftningen för att förbättra kvinnans ställning i samhället har med rätta av både det inhemska civila samhället och av utländska observatörer framhållits som ett föredöme för regionen. Samtidigt höjs röster om att den nya lagstiftningen inte tillämpas fullt ut. Oron för fortsatt terrorism utgör en risk för en fortsatt positiv MR-utveckling i samhället.

Det viktigaste framsteget för MR i Marocko under 2006 rör det arbete som IER (*Instance Equité et Réconciliation*) nu avslutat med syfte att kasta ljus över de MR-övergrepp som ägde rum under kung Hassan II:s tid vid makten på 60-, 70- och 80-talen. I den offentliggjorda slutrapporten finns ett antal förslag, som syftar till att fortsätta att söka sanningen om vad som hänt, ge ersättning, samt förhindra upprepning i framtiden. CCDH (*Conseil Consultatif des Droits de l'Homme*) (se nedan) har fått i uppdrag att följa upp IER:s rekommendationer. Trots kritik om att offren för förtrycket inte har namngivits, att förövarna inte har ställts till svars och att perioden för IER:s undersökning begränsats till Hassan II:s regim, råder bland nästan alla observatörer enighet om att IER:s arbete är ett

betydelsefullt steg mot ett mer demokratiskt Marocko. Det bör också noteras att Marocko är det första land i arabvärlden som tagit initiativet till och genomfört en sådan process.

Införandet av lagen mot tortyr är ett annat viktigt framsteg. Tidigare har det saknats en klar brottsrubricering i enlighet med FN:s konventioner, men en ny lag från februari 2006 definierar och förbjuder uttryckligen tortyr i enlighet med konventionerna. Sedan den nya lagen trädde i kraft har en utredning gjorts rörande dödsmisshandeln av en ung man som gripits av ordningsmakten i staden Salé i maj 2006. De ansvariga har dömts till påföljd och skiljts från sina tjänster.

Bland andra goda tecken kan till exempel pekas på en försiktig debatt om möjliga förändringar i konstitutionen i syfte att reducera det demokratiska underskottet i landet. Myndigheterna har visat på ökad öppenhet, bland annat i samband med att ett tidigare okänt terroristnätverk, *Answar al Mehdî*, avslöjades under sommaren/hösten 2006. Det gällde också vid upptäckten att ett stort antal kandidater till parlamentets andra kammare under hösten gjort sig skyldiga till korruption i samband med valprocessen. Kandidaterna i fråga ställs nu till svars för sitt handlande. En lag mot penningtvätt är under utarbetande. Det nationella utvecklingsinitiativet (*INDH*) (se nedan), som lanserades av kungen år 2005, har som syfte att förbättra levnadsvillkoren, skolutbildningen och hälsovården för de fattigaste. Det är ännu för tidigt att bedöma vilket genomslag *INDH* har haft och kommer att få på dessa mycket eftersatta områden i Marocko.

Kungen har vid flera tillfällen under året klargjort att den utstakade vägen mot en demokratisering av det marockanska samhället ligger fast och att vidtagna åtgärder är oåterkalleliga. En nationell plan för MR utarbetas av CCDH. Vad som samtidigt saknas är en klar bild av det mål som demokratiseringen är avsedd att leda fram till.

2. Ratifikationsläget beträffande de mest centrala konventionerna om mänskliga rättigheter samt rapportering till FN:s konventionskommittéer

Marocko har anslutit sig till de flesta av FN:s centrala MR-konventioner. Sedan 1990 presenteras periodiska rapporter till de olika kommittéerna om hur konventionerna efterlevs. Under 2006 har ett förbehåll tagits tillbaka rörande tortyrkonventionen och enskild klagorätt har erkänts. Marocko är från 1 januari 2006 och tre år framåt medlem i FN:s MR-kommission.

- Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, *International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR)*. Marocko beslutade 2005 att

ratificera det första fakultativa protokollet om enskild klagorätt, men har ännu inte gjort det. Andra fakultativa protokollet, som syftar till att avskaffa dödsstraffet, är inte undertecknat eller ratificerat. Marocko har rapporterat fem gånger, den senaste gången 2003, med genomgång 2004.

- Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR)*. Marocko har rapporterat tre gånger, den senaste 2004, med genomgång 2006
- Konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering, *Convention on the Elimination of all forms of Racial Discrimination (CERD)*. Marocko har erkänt enskild klagorätt enligt art 14. Marocko har rapporterat regelbundet, den senaste gången med genomgång 2000.
- Konventionen om avskaffandet av diskriminering mot kvinnor, *Convention on the Elimination of all forms of Discrimination Against Women (CEDAW)*. Marocko har gjort reservationer (deklarationer art 2,15; reservationer art 9, 16, 29) med hänvisning till nationell lagstiftning som bland annat missgynnar kvinnor i fråga om arv. Marocko har inte anslutit sig till det fakultativa protokollet om enskild klagorätt. Den nya familjelagstiftningen har inneburit förbättringar för kvinnor. Marocko har lämnat fyra rapporter, de senaste 2006.
- Konventionen mot tortyr och annan grym behandling, *Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CAT)*. Marocko har 2006 tagit tillbaka sitt förbehåll för art. 20 och har erkänt enskild klagorätt enligt art. 22. Landet har inte undertecknat eller ratificerat det fakultativa protokollet om enskild klagorätt. Marocko har rapporterat tre gånger, senaste gången med genomgång 2003. En fjärde rapport utarbetas för inlämnande 2007.
- Konventionen om barnets rättigheter, *Convention on the Rights of the Child (CRC)*. Marocko har lämnat en reservation för art. 14 (religionsfrihet) och har ersatt den med en deklaration. Marocko har rapporterat två gånger, den senaste 2000, med genomgång 2003. Kommande två rapporter ska lämnas samtidigt 2009. Marocko har anslutit sig till de två fakultativa protokollen om barn i väpnade konflikter och handel med barn. Rapport om handel med barn har lämnats 2004, med genomgång 2006. Den första rapporten om barn i väpnad konflikt utarbetas för närvarande
- Flyktingkonventionen, *Convention related to the Status of Refugees*, samt det tillhörande protokollet från 1967.
- Konventionen om gästarbetare och deras familjer. Den första rapporten är under utarbetande.
- Romstadgan för internationella brottsdomstolen, *International Criminal Court (ICC)* har undertecknats, men ännu inte ratificerats.

Marocko är inte medlem i Afrikanska Unionen och har därför inte anslutit sig till den afrikanska stadgan om mänskliga och folkens rättigheter.

Om Marockos samarbete med FN:s specialrapportörer kan sägas att rapporter har skrivits om barnhandel (2000) och om gästarbetare (2003).

Rapportörsbesök planeras rörande rätten till utbildning respektive rätten till bostad. Ett besök har också begärts 2005 av specialrapportören för påtvingade försvinnanden, men Marocko har ännu inte accepterat begäran.

En särskild interministeriell arbetsgrupp är tillsatt för att se över vilka reservationer som skulle kunna lyftas, samt eventuella kommande ratificeringar. Någon fastlagd tidsplan finns dock inte för arbetet.

MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

3. Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Marockansk lag förbjuder tortyr och föreskriver straff på upp till livstids fängelse för statsanställda som gör sig skyldiga till detta. Tidigare har det saknats en klar brottsrubricering i enlighet med FN:s konventioner, men en ny lag från februari 2006 definierar och förbjuder uttryckligen tortyr i enlighet med FN:s konventioner. Obduktion är obligatorisk för varje dödsfall som skett i fängelse för att undanröja misstankar om tortyr.

Åtalade som inför domstol hävdar att de har torteras, uppger att de sällan får den tillgång till medicinsk expertis som de redan, enligt den tidigare lagen, hade rätt till. Trots att marockansk lag föreskriver att domstolar skall bortse från alla uppgifter som kommit fram under tortyr och noga utreda varje anklagelse om övergrepp, finns exempel på motsatsen. Enligt uppgifter från enskilda organisationer får offer systematiskt se sin begäran avslås då de vill kalla poliser anklagade för tortyr till domstolsförhör. Även begäran om att få kalla vittnen till domstol, eller att få en medicinsk undersökning genomförd, godkänns sällan.

Sedan den nya lagen trädde i kraft har en utredning gjorts angående dödsmisshandeln av en ung man, som gripits av ordningsmakten i staden Salé i maj 2006. De ansvariga har dömts till påföljd och har skiljts från sina tjänster. En utredning gjordes rörande en annan ung man, som misshandlades till döds av ordningsmakten i samma stad på nyårsaftonen 2005, alltså innan lagen trädde i kraft, men i det fallet har någon påföljd inte utdömts. Inte heller har de företrädare för ordningsmakten, som var inblandade i misshandeln av flera personer som hade gjort inbrott i det kungliga palatset i Marrakech, varav två dödades, fått någon påföljd. Trots tydliga lagförbud rapporteras många fall av trolig misshandel och/eller tortyr i häkten och fängelser. Det finns också uppgifter om att delar av ordningsmakten fortfarande använder sig av häkten från de

repressiva "blyåren" (se nedan) där tortyr förekommer och där tidsgränser för anhållanden och information till de gripnas familjer inte respekteras. Bland annat nämns ett förhørscenter i Temara, söder om Rabat. Utbildningsinsatser görs på MR-området för att höja kunskapsnivån inom ordningsmakten.

Förhållandena i fängelserna är svåra till följd av överbeläggning, otillräckliga anslag, omoderna byggnader och utbildade väktare. Fysisk bestraffning från fängsvårdare är inte ovanligt. Det finns uppgifter om att de dödsdömda fångarna behandlas sämst. CCDH har rapporterat om förhållandena. Humanitära organisationer tillåts i regel besöka fängelserna. Situationen uppges dock ha förbättrats något de senaste åren till följd av de åtgärder myndigheterna har vidtagit. Ansträngningar görs för att utbilda personalen, för att ge fångarna bättre mat och medicinsk vård, för att förbättra och utöka lokalerna, samt för att underlätta återanpassningen i samhället efter avslutat straff.

Den marockanska staten förnekar att någon hålls fängslad enbart för sina politiska åsikter. Flera MR-organisationer hävdar motsatsen men uppskattningarna av antalet samvetsfångar varierar. Flera fall rör saharier som fängslats för att ha propagerat för ett självständigt Västsahara. En annan grupp är de islamister som gripits på lösa grunder i enlighet med terroristlagen.

4. Dödsstraff

Dödsstraff kan utdömas enligt såväl militär som civil lagstiftning. I krigstid är förräderi och spioneri i vid mening straffbelagt med döden. Under den vanliga brottsbalken finns enligt uppgift över 800 brottsrubriceringar, som kan leda till dödsstraff. Det är främst tre kategorier gärningar, brott mot rikets säkerhet (inklusive attentat eller komplott mot kungafamiljen), överlagt mord eller dråp till följd av tortyr eller brutalt våld, samt mordbrand och omfattande sabotage. Dödsstraff kan endast dömas ut av appellationsdomstol (den näst högsta nivån) och då endast för personer över 18 år.

Sedan 1984 har endast en avrättning efter dom av civil domstol utförts år 1993, då en poliskommissarie dömd för ett stort antal grova sexuella övergrepp avrättades. Ett moratorium för dödsstraff infördes 1995. Flera dödsdömda har efter ansökan om nåd hos kungen fått sina domar omvandlade till livstids fängelse. För närvarande beräknas cirka 150 dödsdömda personer sitta fängslade. Av dessa anges majoriteten vara mellan 30 och 40 år; färre än tio är kvinnor.

Ingen bredare opinion finns för att avskaffa dödsstraffet i Marocko men frågan är inte heller föremål för någon större debatt. Sedan slutet av 2003 finns ett nationellt forum som består av sju större enskilda organisationer som arbetar

för att avskaffa detta straff men inget politiskt parti driver frågan. Justitieministeriet har tillsatt en utredning om dödsstraffets vara eller icke vara.

5. Rätten till frihet och personlig säkerhet

Inga försvinnanden har rapporterats. Frihetsberövanden där personer hålls i förvar eller i fängelse utan domstolsbeslut, utan underrättelse till familj eller advokat och ibland utan att formellt anklagas för något brott förekommer men normalt sett inte under mer än några dagar. Enligt uppgift från MR-organisationer är det inte ovanligt att de lagstadgade maximitiderna för gripanden (3, 6 eller 12 dagar beroende på brottet) överskrids. Terroristlagen, som tillkom efter terrorattentaten i Casablanca 2003, ger ordningsmakten vida befogenheter att i preventivt syfte gripa misstänkta och hålla dem i förvar under långa perioder utan rättslig prövning. Flera terroristnätverk har upptäckts under sommaren och hösten 2006. Under året tycks även personer från den inflytelserika islamistiska organisationen *Al Adl Wab Isane* särskilt ha drabbats av oklara gripanden och husrannsakingar.

Marockaner har allmänt sett inte några problem att få pass. Separatister från Västsahara har tidvis haft svårt att få pass (se rapporten om Västsahara). Några särskilda reserestriktioner inom landet finns inte..

6. Rättssäkerhet och rättsstatsprincipen

Det marockanska domstolsväsendet är formellt oberoende men utsätts i realiteten för påtryckningar från politisk nivå och från starka intressegrupper. Många oberoende källor har pekat på att det marockanska domstolsväsendet brottas med trovärdighetsproblem. Företag misstror domstolarna och allmänheten utgår från att domarna är korrumpierade. Rättssäkerheten anses trots allt ha förbättrats under senare år. En reformprocess pågår inom rättsväsendet för att stärka skyddet för den enskilde. Brottslagstiftningen ses över, liksom processlagstiftningen. Domare och andra företrädare för rättsväsendet utbildas i MR-frågor. Ett antal domare har skilts från sina uppdrag efter att ha kopplats till diverse mutaffärer. Massmedia har också i allt högre grad börjat avslöja olika affärer där enorma summor svindlats. Kung Muhammed VI har vid ett flertal tillfällen inskräpvt vikten av en etiskt högtstående domarkår. Flera institutioner har inrättats för att övervaka att domstolarna följer lagar och förordningar.

Det allmänna domstolsväsendet är enhetligt och består av fyra olika nivåer: lokala domstolar (vars antal är flera hundra och som bara kan döma böter upp till cirka 100 svenska kronor), domstolar av första instans, appellationsdomstolar och Högsta domstolen (som är uppdelad i olika grenar). Därutöver finns

specialdomstolar för kommers och handel, familjedomstolar, samt militärdomstolar för brott utförda av militärer.

Åtal inleds ofta i en domstol av första instans. Fall som rör grövre brott (som kan ge upp till fem års fängelse) leds i regel direkt till appellationsdomstol (det gäller också ärenden under den nya terroristlagen som alla hänskjuts direkt till Appellationsdomstolen i Rabat). Högsta domstolen har ingen befogenhet att ifrågasätta eller ändra domar i lägre instanser utan kan endast underkänna tidigare processer på formella grunder och beordra att en rättegång görs om. Processlagen utgår från att varje misstänkt är oskyldig tills motsatsen bevisats. Erkännanden som tvingats fram med våld ska inte tas i beaktande av domstolen. Straffmyndighetsåldern inträder redan vid tolv års ålder. Ungdomar mellan 12 och 16 år kan dömas till ungdomsfängelse medan de som fyllt 16 sätts i vanliga fängelser. Behandling av unga brottslingar, liksom av unga brottsoffer, ses över i samband med revideringen av processlagstiftningen.

Det finns en skillnad mellan lagens bokstav och dess tillämpning. Vissa lagar har beslutats av parlamentet, men tillämpas inte i avsaknad av en tillämpningsförfordning. Andra lagar tillämpas inte trots att relevanta tillämpningsförfordningar finns.

Hela det marockanska samhället är starkt präglad av korruption. Marockos position på Transparency Internationals korruptionslista försämrades under 2006 till plats 79, jämfört med plats 45 år 1999 då kung Mohammed VI tillträdde.

Ordningsmakten är uppdelad i flera olika grenar, inklusive gendarmeriet och olika säkerhetspolisstyrkor. (I denna rapport används genomgående benämningen ordningsmakten.) Rivalitet förekommer mellan de olika grenarna, som också följer olika regelverk. Den mest kritiserade polisenheten är GUS.

Enskilda klagomål som rör brott mot de mänskliga rättigheterna kan anmälas – vilket också görs – till det statliga *Conseil Consultatif des Droits de l'Homme*, CCDH, som också lägger fram regelbundna MR-rapporter. Hittills har CCDH inte utmärkt sig i denna roll, men sedan personer som arbetade inom IER (se försoningsprocessen) har tillträtt inom CCDH har förhoppningarna stärkts om ett mer kraftfullt agerande. CCDH har också fått uppdraget att i samarbete med ministerier och olika enskilda organisationer sprida kunskap i samhället om MR i syfte att förändra de grundläggande värderingarna om MR.

En ombudsmannafunktion (*Divan Al Madhalim*), som har uppgift att bland annat vara skiljeman mellan enskilda och myndigheter, finns sedan några år. Alla administrativa beslut, som går en enskild person emot måste motiveras.

7. Straffrihet

Under 60-, 70- och 80-talen – ”*les années de plomb*” (blyåren) – förekom omfattande MR-övergrepp i Marocko. I början och mitten av 90-talet släpptes de flesta politiskt fångslade personerna och det gjordes ansträngningar för att i viss utsträckning ge skadestånd till drabbade. Kung Mohammed VI tillsatte 2004 kommissionen IER – *Instance d’Équité et de Réconciliation* (Instansen för rättvisa och försoning), som med syfte att säkerställa att det inte skulle hända igen och med ett bredare mandat än sina tidigare motsvarigheter fick i uppdrag att utreda de övergrepp, som hade skett under Hassan II:s styre. Ingen individ fick ställas till juridiskt ansvar för vad som hänt. Efter 23 månaders arbete, med bland annat TV- och radiosända förhör och besök i olika delar av landet, samt med tillfredsställande samarbete med de flesta ansvariga personer och institutioner, lades en rapport fram för kungen i slutet av 2005. Kungen beslutade, vilket inte var givet, att offentliggöra rapporten, samt att ge i uppdrag åt CCDH att följa upp de förslag och rekommendationer IER lämnat.

Rapporten innehåller sakliga och ingående beskrivningar av de övergrepp, som skett. 742 försvunna, inte namngivna, personers öden har klargjorts, medan 66 fall fortfarande är oklara. Bland de senare (inte heller de namngivna) finns många uppmärksammade fall, som till exempel oppositionsledaren Mehdi Ben Barka, som försvann under oklara omständigheter i Paris 1965. Av de närmare 20 000 ansökningar om skadestånd som har gjorts, har IER funnit att cirka 60 procent varit berättigade till individuella skadestånd. Övriga har antingen lämnat ofullständiga uppgifter eller inte varit berättigade till skadestånd. IER har också rekommenderat att kollektiva ersättningar ska ges till drabbade regioner/byar/områden, som på olika sätt indirekt drabbats av repressionen. EU har beslutat att bidra till arbetet med dessa kollektiva ersättningar. Vidare finns förslag om medicinsk rehabilitering, ett öppnande av arkiv samt om en förändring av konstitutionen och vissa lagar för att förhindra upprepning i framtiden. Det bör särskilt noteras att rapporten i sin helhet skrivits ur ett genusperspektiv, det vill säga den speglar hur både kvinnor och män drabbades av repressionen.

IER har upplösts eftersom arbetet är slutfört. CCDH, där flera tidigare medlemmar av IER ingår, samarbetar nu bland annat med inrikes-, justitie- och socialministerierna för att följa upp rapporten.

Straffrihet kvarstår som fenomen i det marockanska samhället också under Mohammed VI:s styre. Särskilt tycks det gälla högt uppsatta personer och företrädare för ordningsmakten. Ansträngningar görs för att komma till rätta med problemet men mycket arbete återstår. En viktig markering var att palatset under 2006 lät meddela att dess säkerhetschef hade skiljts från sin tjänst på grund av kopplingar till grova narkotikabrottslingar, något som hittills är unikt.

Enligt konstitutionen har kungen rätt att besluta om såväl benådande som fullständig straffrihet vilket han oftast gör i samband med festligheter och högtider.

8. Yttrande-, tryck-, mötes-, förenings- och religionsfrihet m.m.

Marockos grundlag skyddar individens rätt att fritt hysa och uttrycka åsikter, men med vissa begränsningar. Dessa begränsningar gäller främst i fråga om kungens person, vissa islamska grundprinciper och Marockos överhöghet över Västra Sahara. Trots detta förs en relativt fri och öppen debatt i marockanska media kring politiska och sociala frågor. Under året har den mycket frispråkiga veckopressen bland annat skrivit om kungens allt mer dominerade ställning i det privata näringslivet, behovet av en ny konstitution, om de för samhällslivet negativa effekterna av Ramadan, liksom intervjuer med Polisario-vänliga MR-aktivister i Västsahara. Kritiska artiklar och rapporter från såväl nationella som internationella MR-organ publiceras.

Men bilden är motsägelsefull och gång efter annan visas att yttrandefriheten har sina gränser. Marocko intar en blygsam 97:e plats på Reportrar utan gränser lista över pressfriheten i världen. Myndigheterna (via inrikesministeriet) har rätt att dra in eller neka utgivningstillstånd för publikationer som anses gå över dessa gränser. Det har gjorts under Mohammed VI men inte under senare år. Enstaka nummer av tidningar kan censureras och beslagtogs, något som även drabbar utländska publikationer. Enligt presslagen kan journalister straffas personligen med böter och fängelse på mellan tre och fem år. Självcensur verkar vara utbredd bland skribenter (inklusive akademiker) som vill undvika rättsliga problem. Journalister och media kan också straffas med stöd av terroristlagen. Domstolar har under förra året dömt ut skadestånd (för förtal) som varit så höga att tidningarnas fortsatta existens hotats, något som Reportrar utan gränser har pekat på som det största hotet mot yttrandefriheten i Marocko. Även intervjuade personer kan åtalas för vad de har sagt i intervjuer. Ett uppmärksammat fall där en ledande person från *Al Adl Wal Ihsane* i en tidningsintervju 2005 uttalat sig för en republik har lett till åtal. Rättegången har dock skjutits upp flera gånger, senast till våren 2007. Under året har också andra problem drabbat tidningar och tidskrifter. En tidning, som i nyhetssyfte hade publicerat några av Jyllandspostens Mohammed-karikatyrrer, söktes upp av mycket upprörda demonstranter som verkade vara dit transporterade av myndigheterna särskilt för ändamålet. Privata företag, med nära ekonomiska kopplingar till palatset, tycks också undvika annonsering i tidningar som uttrycker allt för regimkritiska uppfattningar.

Böcker som är alltför kritiska mot kungahuset eller tar upp andra politiskt känsliga ämnen kan förbjudas från att spridas i landet. Försiktiga bokhandlare undviker dessutom att saluföra även godkända, men kritiska, skrifter. De flesta

censurerade böckerna, som är utgivna i Frankrike, har lästs av många i Marocko, om inte i sin helhet, så åtminstone via de referat som de mer frispråkiga tidningarna har tryckt.

Etermedia har hittills varit statlig. Efter en lagändring har flera privata radiokanaler börjat sända och en ny privat TV-kanal har mot slutet av 2006 påbörjat sina första sändningar. De nya kanalerna domineras dock av musik och sport. Utländska TV- och radiosändningar kan tas emot, främst via de (även i slumområden) vanligt förekommande parabolantennerna, som ger tillgång till ett mycket brett utbud av arabiska och västerländska kanaler.

Tillgången till internet ökar kraftigt i hemmen hos de bättre bemedlade och antalet internetkaféer kan räknas i tusentals. Polisarios (och närstående föreningars) hemsidor blockeras för marockanska användare. Landets största islamistiska gruppering *Al Adl Wal Ihsane* har tidigare haft liknande problem, men det tycks inte längre vara fallet. Däremot är Google Earth blockerad från marockanska servrar av säkerhetsskäl.

Föreningar måste få tillstånd för att bildas, något som för det mesta ges. Vissa islamistiska grupperingar, liksom vissa separatister i Västsahara, har haft problem (se rapporten om Västsahara). Demonstrationstillstånd ges oftast, men inte alltid.

Kungen påpekar i sin roll som de troendes hänförelse ofta vikten av respekt för andra religioner (främst kristendom och judendom). Inga hinder finns heller att utöva dessa eller andra religioner, men missionerande i syfte att omvända andra accepteras inte. Marockaner kan inte heller avsäga sig sin islamska tro för en annan. Någon fullständig religionsfrihet finns därför inte.

9. De politiska rättigheterna och de politiska institutionerna

Marocko är en exekutiv monarki där regenten både regerar och styr. Någon egentlig maktfördelning mellan den verkställande, den lagstiftande och den dömande makten finns inte. Enligt konstitutionen utser kungen premiärminister och flera viktiga ministrar som utrikes- och inrikesministrarna. Övriga regeringsmedlemmar måste godkännas av kungen och kan också avsättas av honom. Kungen leder regeringssammanträden som äger rum med ojämna mellanrum. Han kan också upplösa parlamentet och styra via dekret. Kungen tillsätter högre tjänstemän, till exempel cheferna inom försvars- och ordningsmakterna. Som ättling i direkt nedstigande led från profeten Mohammed är kungen också Marockos religiöse och andlige ledare med titeln "de troendes befälhavare" (*Amir al Mouminine*), en viktig funktion för den i allmänhet djupt troende befolkningen. I den konstitutionellt befästa rollen leder han de lärdes ("Ulema") högsta råd, tillsätter ministern för muslimska

frågor, övervakar moskéerna (samtliga statliga) och imamerna. Han är också den enda person som kan avge *fatwas*. Detta sätt att förena rollerna som världslig och religiös ledare är unikt i arabvärlden. Kungen är också den enda föreningspunkten mellan stat och religion i Marocko, till exempel är lagstiftningen inte inspirerad av sharia. Kungen har också, personligen och genom närstående, ett mycket stort inflytande i det privata näringslivet, inte minst i företag som tillhandahåller baslivsmedel och basnyttigheter som telefon, vatten och el.

Sedan 1996 har Marocko ett parlament med två kamrar. Representanthuset (Chambre des Représentants) väljs i allmänna val vart femte år. Rådskammaren (Chambre des Conseillers) tillsätts indirekt genom val i kommunala församlingar, handelskammare och löntagarorganisationer. Parlamentets politiska inflytande är begränsat.

Det politiska landskapet är splittrat och efter de senaste allmänna valen hösten 2002 finns över 20 partier i kammaren. Regeringen under premiärminister Jettou samlar ett tiotal partier i en koalition. Den största oppositionen utgörs av islamistiska PJD (*Parti de la Justice et du Développement*) som (trots att partiet endast ställde upp i ett begränsat antal distrikt) i de senaste valen ökade från 9 till 42 platser i kammaren. Politiska partier måste godkännas av inrikesministeriet för att få ställa upp. Flera islamistiska partier har fått godkännande.

Kvinnor får delta fritt i det politiska livet men förekommer likväl mycket sparsamt på partiernas listor. Den första kvinnliga ministern utnämndes 1998 och idag finns två kvinnor i regeringen. Av totalt 325 ledamöter i första kammaren är 35 kvinnor. I lokalpolitiken är endast 0,5 procent av de valda kvinnor. Enligt förslaget till den nya vallagen ska partierna sätta upp minst 30 procent kvinnor på sina vallistor. Bästa kvinnliga representationen i olika församlingar har idag det islamistiska PJD.

Gemensamt för de senaste årens val i Marocko har varit ett lågt deltagande, kring cirka 50 procent, och ett stort inslag av styrning från myndigheternas sida. Kvinnor och män kan rösta på lika villkor. Uppgifter om valfusk och röstköp har cirkulerat, även om valen 2002 anses ha varit de mest fria och rättvisa i landets historia. Inför valen till parlamentets andra kammare 2006 utförde inrikesministeriet omfattande telefonavlyssning av kandidaterna. Det var inte helt i enlighet med lagens bokstav, men med resultat att ett stort antal personer åtalades för röstköp. Ett särskilt pressmeddelande från inrikesministeriet, vilket var unikt, meddelade att ett femtontal valda inte fick ta sina platser (vilket hade givit dem rättslig immunitet) mot bakgrund av det inträffade. MR-organisationer har pekat på detta som ett viktigt framsteg för respekten för MR i Marocko.

En revidering av vallagen (som bara är några år gammal) kommer att ske inför parlamentsvalen 2007 för att stärka skyddet för fria och rättvisa val. En procentspärr på 7 procent föreslås också för att minska antalet småpartier. Vissa bedömare ser detta som ett sätt att vilja försvåra för det islamistiska partiet PJD att få alltför stort inflytande. Utlandsfödda och utlandsboende marockaner föreslås få möjlighet att rösta. En ny lag tydliggör hur de politiska partierna får finansieras.

Ett omfattande arbete för att decentralisera politiska beslut till kommuner och regioner pågår.

EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

10. Rätten till arbete och relaterade frågor

Marockos officiella arbetslöshet beräknas uppgå till cirka 10 procent, men är sannolikt betydligt högre. En högre tillväxt under 2006 har skapat fler arbetstillfällen, men situationen är fortfarande bekymmersam. Många får sin utkomst från egna jordbruk eller från den inofficiella ekonomin (där också smuggling och narkotikaodling ingår) och ingår därför inte i statistiken. Det finns också en stor arbetslöshet på landsbygden. Arbetslösheten bland akademiker fortsätter också att utgöra ett problem. Kvinnors arbetslöshet är högre än männens. Minimilönerna är mycket låga i förhållande till kostnadsläget, särskilt kvinnors löner uppgår sällan till miniminivå. Tvångsarbete förekommer inte men situationen är svår för unga flickor som arbetar som hembiträden såväl i fråga om minimiålder, skolgång, lön som arbetstider (se nedan under barnens rättigheter).

Rätten till facklig anslutning är inskriven i konstitutionen och uppemot en halv miljon marockaner, av en arbetsstyrka på cirka 10 miljoner, är medlemmar i något av landets 17 fackförbund. Strejkrätten är långtgående och har traditionellt utnyttjats flitigt men det finns en ökad vilja till samförstånd på arbetsmarknaden. Anställningsskyddet är starkt, till exempel krävs godkännande i förväg från myndigheterna för att få hävda arbetsbrist som grund för uppsägning. Avskedade har i många fall framgångsrikt i domstol kunnat driva frågan om skadestånd från arbetsgivaren. Många större företag går runt arbetslagstiftningen till exempel genom att systematiskt använda provanställningar.

Marocko har anslutit sig till alla den Internationella Arbetsorganisationens (ILO) centrala konventioner, utom konvention nummer 87 om föreningsrätt och förhandlingsrätt. Efterlevnaden brister dock i fråga om förbudet mot barnarbete (se vidare under 15) och icke-diskriminering.

11. Rätten till bästa uppnåeliga hälsa

Den offentliga sjukvården är bristfällig, men vissa åtgärder vidtas inom ramen för kungens initiativ på det sociala området, INDH (nationella utvecklingsinitiativet). En allmän sjukförsäkring håller på att införas, liksom särskilda stöd inom hälsovårdens område till de mest behövande, men det kommer att ta tid innan reformerna genomförs fullt ut. De allmänna sjukhusen täcker inte behoven i dagens läge. Privata kliniker av hög standard finns, men är för dyra för genomsnittsmarockanen. Ett normalt läkarbesök kostar cirka 150 marockanska dirham, vilket skall ställas i relation till minimilönen på cirka 2 000 marockanska dirham i månaden. Tillgång till sjuk- och hälsovård är sämst på landsbygden, särskilt för barn- och mödravård. Fyra av tio förlossningar sker utan utbildad sjukvårdspersonal. Antalet läkare beräknas till ungefär 16 000 i en befolkning om 31,5 miljoner. Marockos vaccinationsprogram är kopplat till registrering av nyfödda och har lyckats relativt väl. Noterbart är att färre flickor än pojkar registreras. Spädbarnsdödligheten beräknas till 42,5 per tusen födda.

Strax över 1 500 personer beräknas ha aids och uppemot 30 000 bära på hiv-smitta. Informationen om sexuellt överförbara sjukdomar är omfattande och öppen.

12. Rätten till utbildning

Av historiska skäl var Marockos utbildningssystem länge åsidosatt. Analfabetismen, som är särskilt utbredd bland kvinnor på landsbygden (upp till 87 procent), har minskat under senare år bland de yngre, men ligger fortfarande på höga 43 procent för personer över 10 år. Utbildningssektorns del av den totala statsbudgeten uppgår till ca 6 procent. Skolplikten omfattar sju år, men många hamnar utanför. De statliga skolorna är avgiftsfria, men skolböcker och uniform (rock) måste köpas. Klasserna är ofta mycket stora och 50 elever i samma klass är inte ovanligt. Tillgång till skolor i städerna är god och där fullföljer flertalet barn sin skolplikt. På landsbygden är situationen betydligt sämre. Hundratusentals barn mellan 7 och 15 år saknar grundläggande utbildning; antingen har de aldrig varit inskrivna eller så har föräldrarna avbrutit deras skolgång i förtid. Vissa MR-organisationer pekar på den höga analfabetismen som ett av de största MR-problemen i Marocko. Åtgärder vidtas dock från myndigheterna. Inom ramen för det nationella utvecklingsinitiativet INDH läggs en särskild betoning på grundutbildning och innevarande decennium är utsett till utbildningsdecenniet. Många lokala enskilda organisationer är aktiva inom utbildningsområdet i samarbete med FN:s utvecklingsprogram (UNDP) och Världsbanken. Utbildning i MR-frågor för lärare och i gymnasieskolorna utförs både av enskilda organisationer och i statens regi men än så länge i liten omfattning.

13. Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard

Marocko klassas som nummer 123 av 177 länder på UNDP:s välfärdsindex (HDI) för 2006, att jämföras med en 105:e plats när det gäller inkomst per capita. Flertalet indikatorer är sämre i Marocko än i övriga Nordafrika eller arabvärlden (med undantag för Mauretania), delvis på grund av att landet inte har några oljeintäkter. Socialt och ekonomiskt tyngs Marocko fortfarande av en rad problem trots omfattande program för utveckling och ett stort bistånd från främst EU. Fattigdomen är utbredd och ger inte vika. I början av 1990-talet klassades 13 procent av befolkningen som fattig. Idag är motsvarande siffra ca 15 procent. BNP per capita uppgår till ungefär 1 500 US-dollar. Minimilönen på 2 000 marockanska dirham per månad (knappt lika mycket i kronor) är bara strax över fattigdomsgränsen på 1 700 marockanska dirham för en familj om fem personer. Det gör att många med arbete är fast i en sårbar situation utan möjlighet att jobba sig ur fattigdomen. De regionala obalanserna är mycket stora och på landsbygden saknar en överväldigande majoritet tillgång till grundläggande faciliteter som rent vatten, el och enkel hälsovård. Cirka 15 procent av befolkningen bor i undermåliga bostäder utan tillgång till vatten och sanitet. Klyftorna mellan de rikaste och de fattigaste är enorma, någon fördelningspolitik i egentlig mening finns inte.

Kungens nationella utvecklingsinitiativ från 2005, INDH, syftar till att på allvar bekämpa fattigdomen. Till detta ändamål kommer 10 miljarder marockanska dirham (ca 8,5 miljarder svenska kronor) att användas under fem år. Staten kommer att stå för 60 procent, regioner/kommuner 20 procent och internationella biståndsgivare för de återstående 20 procenten. Initiativet, som administreras av inrikesministeriet, är ambitiöst, men det är ännu för tidigt att säga om INDH kommer att ha en avgörande effekt på de allvarliga socioekonomiska problemen.

OLIKA GRUPPERS ÅTNJUTANDE AV DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA

14. Kvinnors rättigheter

Marocko är ett tydligt patriarkaliskt samhälle även om kvinnan legalt sett har en bättre situation än i flera grannländer. En positiv utveckling under senare år är att frågan om kvinnans ställning ges en uppmärksamhet den inte hade tidigare. I media, i den politiska debatten och i det civila samhället förs kampanjer för jämställdhet. Arbetet bedrivs fortfarande främst av en begränsad elit av välutbildade och urbaniserade kvinnor, och kan inte sägas vara en massrörelse, men i takt med att kvinnliga förebilder lyfts fram finns hoppet om en bredare samsyn. En viktig symbol är att kungens gemål Lalla Salma har en aktiv företrädarroll under egen titel (Lalla – prinsessa), eget namn och mycket

modern klädsel, till skillnad från sin svärmor, som benämndes "prinsmodern" och ytterst sällan förekom i officiella sammanhang. 2004 infördes en ny familjelagstiftning, Moudawanan, som innebar en stor förändring på familjerättens område. En uppföljning, som Justitieministeriet har utfört, visar att de nya bestämmelserna inte följs som avsett. Kritik framförs från MR- och kvinnorrättsorganisationer mot att de nyinrättade familjedomstolarna ofta beslutar om undantag från lagen, som är mer långtgående än vad som var meningen, till exempel att flickor yngre än 18 år kan ingå äktenskap eller ger tillstånd för månggifte.

Nästan samtliga socioekonomiska indikatorer pekar fortfarande på att de marockanska kvinnornas situation är sämre än männens med högre analfabetism, färre flickor inskrivna i skolan, färre kvinnor med högre utbildning, lägre löneläge och sämre möjligheter att göra karriär. Kvinnors arvsrätt förblir endast hälften av männens. Icke-muslimska kvinnor har ingen arvsrätt efter sina (muslimska) män. Kvinnor är underrepresenterade på beslutande positioner både inom politik och näringsliv. Åtgärder för att stärka kvinnans ställning vidtas från statens sida, bland annat inom ramen för det nationella utvecklingsinitiativet INDH.

Hustrumisshandel uppges vara vanligt förekommande men anmäls sällan, eftersom uppfattas vara en privat fråga. Familjeministeriet har i samarbete med andra myndigheter och FN:s utvecklingsfond för kvinnor (UNIFEM) bland annat öppnat en jourtelefon för kvinnor som utsatts för våld, men de fåtal skyddade boenden som finns drivs av enskilda organisationer. Även om lagstiftningen för att skydda kvinnor finns på plats är det långtifrån självklart för en kvinna att anmäla sin man. Våld mot gravida kvinnor ska straffas extra hårt. Våldtäkt eller sexuella övergrepp straffas också hårt enligt marockansk lag, men den sociala stigmatisering som följer av övergreppen gör att många offer inte anmäler. Likaså riskerar en kvinna som anmäler en våldtäkt att själv straffas för sexuella relationer utanför äktenskapet (ett brott som kan ge fängelse), eller för prostitution om hon inte kan uppfylla de mycket stränga beviskrav som finns vid en våldtäkt (i princip att det finns tillförlitliga vittnen). En våldtäktsman som gifter sig med den våldtagna slipper straff, något som ibland används av föräldrar som på så sätt anser sig rädda dotterns och familjens ära. Hedersmord förekommer mycket sällan och inga fall har rapporterats under senare tid. Det är en typ av brott som är illa sedda och som medför långa fängelsestraff. Sexuella trakasserier (såväl fysiska som psykiska) och ansvariga (chefer och medarbetare) kan straffas med fängelse eller böter. FN:s kommitté för eliminering av diskriminering ombad efter sin granskning i juli 2003 Marocko att på allvar ta sig an problemet med våld mot kvinnor. CCDH föreslog i juli 2004 åtgärder för att med ett samlat grepp bekämpa diskrimineringen mot kvinnor.

Prostitution är förbjudet enligt lag men är vanligt förekommande i städerna och omfattar såväl män som kvinnor, minderåriga som vuxna. Myndigheterna har under året ingripit i fall, som främst rör omyndiga pojkar. Koppleri leder sällan till åtal. Handel med kvinnor, där många marockanskor förs till Europa eller Mellanöstern, utgör ett problem. Marocko är även ett transitland för trafficking från övriga Afrika och Asien. Regeringen ser allvarligt på situationen och söker finna lösningar, men resurserna är bristfälliga. Det stöd som erbjuds offren är litet. Vissa enskilda organisationer arbetar med stöd till drabbade.

Kvinnor diskrimineras i medborgarskapslagstiftningen på så sätt att ett barn får sitt medborgarskap via fadern. Endast i de fall fadern är okänd kan moderns medborgarskap överföras till barnet. (Se vidare under 15.)

Preventivmedel är tillåtna. Abort är förbjudet men utförs både av kvalificerade läkare och av mindre nogräknade personer. Det finns inga uppgifter om att kvinnlig omskärelse skulle förekomma.

Ett växande problem under senare år har varit att islamistiska rörelser ofta utövar ett starkt socialt tryck på sin omgivning. Bland annat har kvinnor som ansetts bära alltför vågad klädsel trakasserats.

15. Barnets rättigheter

Barnens situation i Marocko präglas av att landet är fattigt, med bristande skolgång och barnarbete som följd av detta. Sjuårig skolplikt finns men många hamnar utanför. Tillgång till skolor i städerna är god och där fullföljer flertalet barn sin skolplikt, på landsbygden är situationen betydligt sämre.

Hundratusentals barn mellan 7 och 15 år saknar grundläggande utbildning; antingen har de aldrig varit inskrivna eller så har föräldrarna avbrutit deras skolgång i förtid. Nästan 60 procent av de ca 2,5 miljoner barn som inte går i skolan är flickor. Endast 7 procent av flickorna går vidare till gymnasiet.

Ansträngningar görs dock för att höja andelen flickor som får gå i skolan. Minimiåldern för arbete är 15 år, men drygt en halv miljon barn mellan sju och 14 år uppskattas arbeta, främst inom jordbruket och som hembiträden. Det är vanligt att barn (i regel flickor) i låg ålder arbetar som hemhjälp i utbyte mot mat och logi. Dessa *petites bonnes* tvingas leva under mycket svåra villkor. De utsätts ofta för misshandel och sexuella övergrepp av sin arbetsgivare och får oftast inte heller någon utbildning. Ett lagförslag har lagts fram under året för att förbjuda anställning av *petites bonnes* under 15 år. Antalet gatubarn, som ofta tvingas till prostitution, verkar öka. Hem för övergivna barn finns, men drivs nästan helt av enskilda organisationer med små resurser. Myndigheterna har under året gjort ansträngningar för att gripa pedofiler (främst utländska turister) efter påtryckningar från enskilda organisationer.

Många barn, enligt uppgift upp till 10 procent, registreras inte i folkbokföringen, främst flickor på landsbygden och barn som fötts utom äktenskapet, vilket gör att de senare i livet kan få svårt att bevisa sin identitet och ålder. Barn får sitt medborgarskap via fadern. Endast om fadern är okänd kan moderns medborgarskap överföras till barnet. Barn till en utländsk man och marockansk hustru får endast faderns medborgarskap. Diskussioner pågår för att modernisera lagstiftningen men något lagförslag i denna riktning har ännu inte presenterats.

Barnaga är tillåtet och förekommer också i skolorna, men allmänheten, media och myndigheter reagerar starkt på fall av grov misshandel av barn. Straffmyndighetsåldern inträder vid 12 år och sedan några år finns särskilda ungdomsfängelser för barn mellan 12 och 16. Från 16 års ålder skickas man till vanliga fängelser. (Se även under 6.) Barnsoldater förekommer inte.

Barnens utsatta situation uppmärksammas och flera ministerier driver tillsammans med enskilda organisationer program för att förbättra situationen, men resurserna är mycket begränsade. Det nationella utvecklingsinitiativet INDH innehåller åtgärder för att förbättra barnens situation, särskilt för att stärka grundskoleutbildningen.

16. Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter samt urfolk

Arabiska är det officiella språket i Marocko, men mellan 30-40 procent av befolkningen har någon av de tre berberdialekterna som modersmål. Under tiden efter självständigheten 1956 förnekades i viss mån det berbiska arvet eftersom det ansågs ha sina rötter i en förislamisk kultur. Berbiska namn på städer och byar arabiserades och undervisning på berberspråket (amazigh) motarbetades. Under senare år har amazigh och berberrörelsen upplevt en renässans som palatset stöttat. Ett särskilt institut för den berbiska kulturen inrättades och ett särskilt skriftspråk för amazigh har utvecklats. Undervisning i amazigh sker i något hundratal skolor. Arabiskan och franskan dominerar fortfarande. (Se också under 8.)

Islam är Marockos officiella religion men konstitutionen förespråkar religionsfrihet. Att missionera för att muslimer skall konvertera är däremot straffbart och utländska missionärer riskerar att utvisas om de anses bedriva en alltför offensiv verksamhet. Kontrollen över vad som predikas i moskéerna har stärkts efter attentaten i Casablanca 2003 och även om flertalet nya moskéer byggs med privata medel krävs myndigheternas tillstånd i förväg. Myndigheterna har i ökad grad slagit ned mot lokala bönesalar där självutnämnda predikanter förespråkade våld och martyrskap. Fristående moskéer har förts in under statens kontroll.

Kristna och judar kan öppet utöva sin religion. Uppskattningsvis finns i Marocko ungefär 25 000 kristna och 5 000 judar. Kyrkor och synagogor finns, liksom särskilda judiska domstolar för familjerätt. Biblar kan säljas på samtliga språk utom arabiska.

17. Diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet

Homosexuella handlingar är förbjudna enligt lag och straffas med böter upp till motsvarande 1 000 svenska kronor, eller fängelse mellan sex månader och tre år. I praktiken finns en tolerans i samhället, under förutsättning att man iakttar diskretion. Många både utländska och marockanska personer lever i homosexuella relationer i Marocko, åtminstone i de större städerna. I delar av samhället finns dock en stark stigmatisering kring homo-, bi- och transpersoner.

Det finns inte några uppgifter om någon aktiv förföljelse från myndigheterna gentemot homosexuella. De personer som har lagförts för homosexualitet de senaste åren är nästan uteslutande personer som har gjort sig skyldiga till övergrepp på barn eller som har anlitat minderåriga prostituerade.

Ett växande problem under senare år har varit att islamistiska rörelser ofta utövar ett starkt socialt tryck på sin omgivning. De har bland annat förföljt homosexuella. En student, som var öppet homosexuell, har under året uteslutits från sitt studentboende av studentföreningen på initiativ från islamistiska studenter. Fallet har uppmärksammats i media.

18 Flyktingars rättigheter

Marocko har ratificerat 1951 års flyktingkonvention och 1967 års protokoll, men någon nationell asylprocedur, som stadgas i ett kungligt dekret från 1957, finns inte. FN:s flyktingkommissariat (UNHCR) har i stället gjort bedömningar rörande flyktingstatus. Sedan 2005 har de marockanska myndigheterna slutat att ge tillfälliga uppehållstillstånd till asylsökanden. Asylsökande och flyktingar från Afrika söder om Sahara betraktas därför som illegala invandrare som borde ha sökt asyl i sina ursprungsländer. De marockanska myndigheterna tolererar att personer, som givits flyktingstatus av UNHCR, vistas tillfälligt i landet, men de får inga uppehållstillstånd. Principen om *non-refoulement*, det vill säga att ingen får återsändas till ett område där han eller hon har välgrundad fruktan för att råka ut för förföljelse eller omänsklig behandling, tillämpas.

Relativt få flyktingar söker fristad i landet. Marocko har i allt högre grad kommit att bli ett transitland för tusentals personer från söder om Sahara, vilka liksom många marockaner, försöker ta sig till Europa i jakt på ett bättre liv. Många av dem befinner sig illegalt i Marocko under kortare eller längre tid och

har på senare år blivit ett allt större socialt problem. Enligt olika enskilda organisationer sker övergrepp från ordningsmaktens sida mot dessa flyktingar. UNHCR har uttryckt oro över uppgifter om att av dem erkända flyktingar avvisats efter att de fått sina flyktingkort sönderrivna. Under 2006 har flyktingvågorna till de spanska enklaverna Ceuta och Melilla varit mindre än under 2005. Övergreppen från polis på båda sidor om gränsen har därmed också minskat. Strömmen av flyktingar tycks nu i större utsträckning gå från Mauretanien till Kanarieöarna. Mot bakgrund av förra årets händelser anordnade Marocko en EU-Afrikakonferens i juli 2006 om migration och utveckling som blev mycket uppskattad.

Förhandlingar mellan EU och Marocko förs kring ett återtagandeavtal. Marocko erkänner inte något återtagandeansvar i fråga om tredjelandmedborgare. EU ger betydande bistånd för att stärka Marockos gränskontroller.

19. Funktionshindrades rättigheter

Antalet funktionshindrade i Marocko uppskattas enligt officiell statistik till cirka 1,5 miljoner eller 5 procent av befolkningen. Andra beräkningar pekar på att antalet kan vara så högt som 3 miljoner. Situationen för dem med ett eller flera funktionshinder är svår. Trots statliga försök att i högre grad integrera funktionshindrade i samhället beror de funktionshindrades situation i hög grad på privata initiativ. Tidigare tabun kring funktionshindrade tycks vara på väg att försvinna och deras situation uppmärksammas numera i media.

Ett fåtal dagcentra och skolor för fysiskt funktionshindrade finns i några av de större städerna men dessa får ännu inget statligt stöd utan är helt finansierade av medel från föreningar och donationer från företag och privatpersoner.

ÖVRIGT

20. Frivilligorganisationers arbete för mänskliga rättigheter

En öppen dialog mellan frivilligorganisationerna och statliga myndigheter förekommer och ökar i omfattning. De MR-organisationer ambassaden varit i kontakt med uppger att de inte hindras i sitt arbete, även om det förekommer att demonstrationer inte ges tillåtelse. Uppmärksamheten för MR-organisationernas arbete i media är stor. Årliga rapporter publiceras helt eller i utdrag. De tre största MR-organisationerna är: Association Marocaine des Droits de l'Homme (AMDH) grundad 1979, Ligue Marocaine pour la Défense des Droits de l'Homme (LMDDH) samt Organisation Marocaine des Droits Humains (OMDH) grundad 1988. Ytterligare två enskilda organisationer bildades 1999; Forum Marocain de vérité et justice (FVJ) av offer för

försvinnanden samt efterlevande familjemedlemmar, samt organisationen Observatoire marocain des prisons (OMP) av bland annat jurister, journalister och tidigare fångar för att tillvarata fångars rättigheter. Amnesty International etablerade sig 1998 i Marocko och har nu flera kontor runt om i landet. Även Transparency International finns i Marocko.

Situationen är annorlunda i Västsahara. Se rapporten om Västsahara.

21. Internationella och svenska insatser på området mänskliga rättigheter

Inom ramen för sitt Medelhavs bistånd (MEDA) stöder EU ett stort antal projekt i Marocko. Stöd ges bland annat till översyn av brottslagstiftningen, den nationella MR-planen och till uppföljningen av IER:s arbete. En av UNESCO inrättad professur i MR finns sedan 1996. Ett centrum för dokumentation/utbildning har inrättats med stöd av FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheter. Centret har inlett ett Sidastött samarbete med Raoul Wallenberg-institutet. Sida har också bidragit till MR-utbildning av domare samt till en studie om rättssystemen i de södra och östra Medelhavsländerna.